
2 Demokracie

2.1 Přístupy k pojmu demokracie

Demokracie je nepochybně jedna z klíčových kategorií jak politické teorie, tak i praxe. Zároveň představuje i pojem mnohovýznamový, jak o tom svědčí více jak tři sta definic a výroků, které byly k jeho vymezení shromážděny.

Jednou z možností, jak se v této významové šíři orientovat, je akceptace nejméně čtyř častých přístupů k pojmu demokracie, s nimiž se v současné době setkáváme.

První přístup ztotožňuje demokracii se **zabezpečením lidských a občanských práv**. Demokracie v tomto smyslu spočívá nejen v právním (ústavním) zakotvení práv a svobod, ale také v jejich soudních (obecné, správní a ústavní soudy) a mimosoudních garancích (např. ombudsman). Právní zakotvení přitom musí respektovat základní standard, který je vtělen do mezinárodněprávních úmluv na ochranu lidských práv. Tyto úmluvy zároveň konstituovaly i mezinárodní mechanismy kontroly lidských práv včetně kontroly soudního typu (např. Evropská a Meziamerická úmluva o lidských právech).

Druhý přístup chápe pod pojmem demokracie takové uspořádání soustavy nejvyšších státních orgánů (formy vlády) a vertikální struktury státu (učlenění státu), které je založeno na **principu dělby moci**, jejímž smyslem je zabránit zneužívání moci v rukou jednotlivce nebo jednoho státního orgánu.

Princip dělby moci proto v prvé řadě vyžaduje rozdělení moci na moc zákonodárnou, která vyjadřuje obecnou vůli státu tím, že přijímá zákony, a moc soudní, která trestá zločiny a rozhoduje spory.

Dále však musí existovat mezi orgány reprezentujícími tyto moci „brzdy“ vyvažující působení jednotlivých mocí, aby tak některá z nich nezískala rozhodující postavení.

V horizontální rovině se nejúplněji uplatňuje princip dělby moci v prezidentské republice (USA), jeho projevy ovšem nalezneme i v současné parlamentní formě vlády.³

³ KLOKOČKA, Vladimír. *Ústavní systémy evropských států: (srovnávací studie)*. 1. vyd. Praha: Linde, 1996, s. 304–305.

Ve vertikální rovině pak princip dělby moci spočívá v autonomii, tedy v samostatném, formálně (právně) i fakticky (finančně) zajištěném, rozhodování orgánů místní samosprávy.

Třetí přístup je možno charakterizovat jako přístup **axiologický**. Demokracie je chápána jako prosazování hodnot (jako svoboda, rovnost, spravedlnost, pravda, láska) ve společenských vztazích. Výstižné pojetí tohoto přístupu najdeme v Hovorech s TGM Karla Čapka: „*Demokracie není jen formou státní, není jen tím, co je psáno v ústavách; demokracie je názor na život, spočívá na důvěře v lidi, v lidskost a v lidství, a není důvěry bez lásky, není lásky bez důvěry ... demokracie je diskuze. Demokracie je hovor mezi rovnými...*“

Podobně říká Václav Havel: „*...bez souboru obecně přijímaných, obecně sdílených a všemožně upevňovaných mravních hodnot, imperativů, závazků, měřítek a ideálů nebude fungovat ani zákon, ani demokracie ... bez dobré vůle, slušnosti, rozumu, smyslu pro spravedlnost, odpovědnosti, lásky ke pravdě a ke bližnímu jsou všechna politická pravidla a instituce stejně mrtvými a bezcennými jako počítač či telefon bez člověka, který s nimi umí zacházet*“.

Čtvrtý přístup, který chápe demokracii jako politický proces (pravidla pro konstituování politické moci a její fungování), je zpravidla nazýván **procedurální**. A právě jím se budeme nadále zabývat, protože v jeho rámci se setkáváme s několika téměř všeobecně uznávanými koncepty a modely.

2.2 Koncepty demokracie

Vedle přístupů k demokracii se při definování demokracie dále setkáváme s dvěma základními **koncepty**, které jsou prezentovány na základě rozdílného zprostředkovávání zájmů. První koncept, který je založen na zprostředkovávání zájmů prostřednictvím politických stran a jejich soutěžení, nazýváme **soutěživá „konkurenční demokracie“**. Druhý, je založený na zprostředkovávání zájmů prostřednictvím jejich harmonizace korporacemi zaměstnanců a zaměstnavatelů (zájmových skupin) nazýváme **korporativní, resp. neokorporativní demokracie**.

Pro **neokorporativní** demokracii je v první řadě příznačný omezený počet zájmových skupin, které reprezentují především ekonomické zájmy. Jejich typickým rysem je hierarchicky uspořádaná vnitřní struktura. Tyto zájmové skupiny dále mají úzkou vazbu na stát, který vlastně vystupuje jako

koordinátor jejich činnosti a aktivní činitel usilující o dosahování celospolečenského konsensu.⁴

2.3 Modely demokracie

2.3.1 Majoritní (většinová) demokracie

Majoritní demokracie, která je také často charakterizována jako tzv. westminsterský model, se vyznačuje následujícími rysy:

- a) výkonná moc je soustředěna do rukou „jednobarevné“ vlády,
- b) vláda fakticky dominuje nad parlamentem, neboť je složena z vedoucích představitelů vítězné strany, a může se proto opírat o parlamentní většinu,
- c) bikameralismus má asymetrický charakter, rozhodující pravomoci jsou v rukou nižší komory,
- d) systém dvou stran, což znamená, že i při existenci většího počtu stran bojujících o moc získávají moc dvě velké strany,
- e) rivalizace mezi stranami má jednorozměrný charakter – předmět sporu je především ekonomická a sociální politika (soukromé nebo veřejné vlastnictví výrobních prostředků, role státu v ekonomice, přerozdělování finančních prostředků, omezování nebo rozšiřování programů sociální pomoci),
- f) většinový volební systém poměrné (relativní) většiny, takže zvolen je ten kandidát, který získá víc hlasů než jeho soupeři,
- g) unitární (jednotná) územně organizační struktura státu,
- h) „nepsaná“ ústava, takže lze mluvit o neomezené suverenitě parlamentu,
- i) omezená aplikace takových institutů přímé demokracie, jakými jsou referendum, lidová iniciativa apod.

Jak vyplývá již ze samotného názvu tohoto modelu, s jeho aplikací se setkáváme ve Velké Británii. V osmdesátých letech fungovala majoritní demokracie i na Novém Zélandu, v Irsku, Lucembursku, Švédsku a Norsku.

Tvůrce tohoto modelu, americký politolog holandského původu, Arendt Lijphart (*Democracy in Plural Societies: A Comparative Exploration*, 1977)

⁴ ŘÍCHOVÁ, Blanka. *Úvod do současné politologie: Srovnávací analýza demokratických politických systémů*. 1. vyd. Praha: Portál, 2002, s. 129.